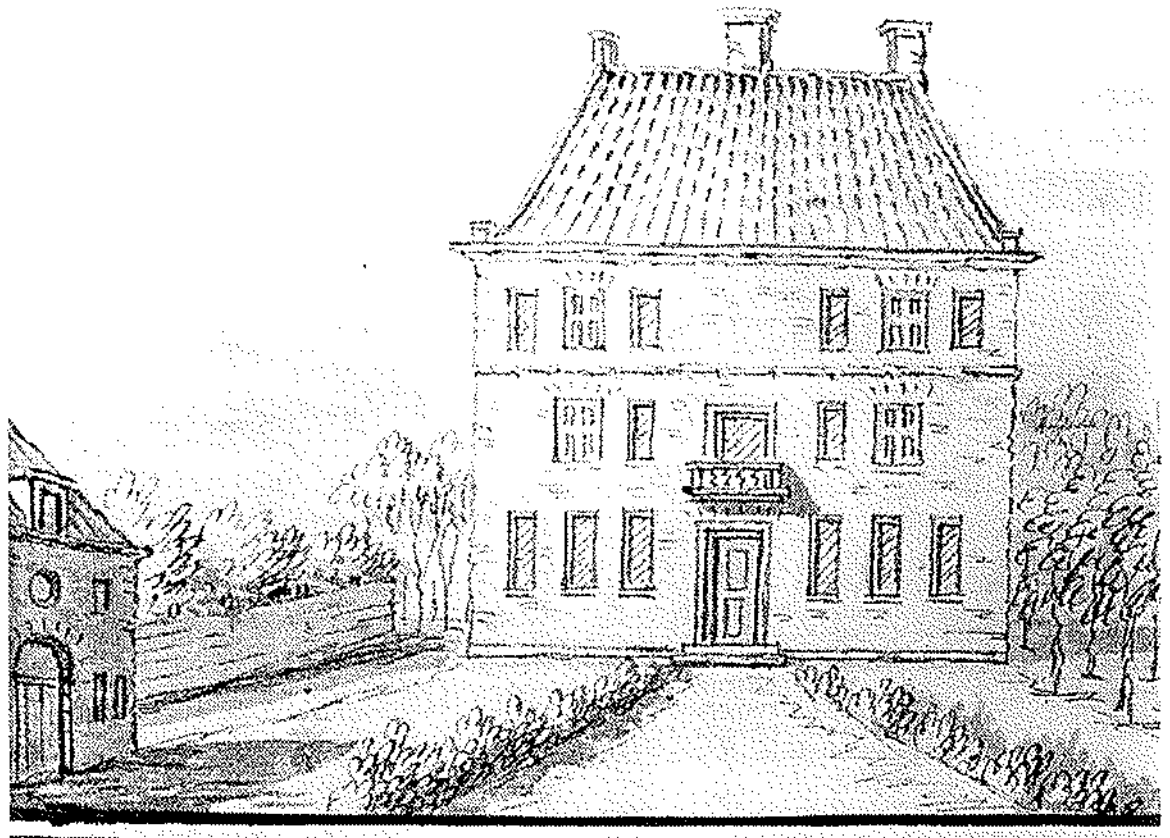

DE ZWERFSTEEN

PERIODIEK ORGAAN VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

Kasteel 't Holtslag
in 1720
(Collectie De Poll)

't Holtslag zwaart van Delfland by Baak

*Behoud RK-schoolgebouw Baak
Kadastrale Atlas Ao 1832
Veldnamenonderzoek
Monumentenbehoud
Evenementen 93/94*

*Muurankers
Bronkhorster Schutterij
Hoven & Havezathen (slot)
Steenderen "1000 jaar"
De Emmer*

93/2

november 1993

VOORWOORD

Beste leden...

Onze 'bescheiden' zomer is weer achter de rug en ook de herfst is van gelijke orde, nat en nog eens nat en als ik dan onze plaatselijke loonwerkers tot diep in de nacht -tussen de buien door- aan het werk zie, beter gezegd 'hoor', dan is een compliment voor deze agrarisch dienstverlenende tak zeker op zijn plaats. We hebben thans de beschikking over mechanische paardenkrachten, maar hoe zou dat vroeger zijn geweest...? Zeg maar gerust zwaar en nog eens zwaar! Voorts moest een dubbelte vele malen gekeerd worden, voor het werd uitgegeven.

Van meteorologen verneem ik, dat we statistisch kans maken op een winter als die van 1962-1963. U weet wel... die van Reimier Paping en een dichtgevroren IJssel.

Laat het woord en beeld in deze nieuwe Zwerfsteen een aardige vulling voor deze naderende lange winteravonden zijn.

STORMACHTIGE GROEI

De afgelopen zomerperiode heeft onze vereniging een ongekende groei gekend. Het vorige nummer van de Zwerfsteen hebben wij met bijzondere medewerking van Drukkerij Van der Meer BV te Zutphen huis aan huis in de gehele gemeente kunnen verspreiden. Let wel... thans passeert onze vereniging de 250 leden! Wie had dat kunnen denken, een ruime twee jaar geleden zaten wij met 25 gelijkdenkenden bijeen om 'van gedachten te wisselen' en nu het tienvoudige in aantal. Doch voor het bestuur ook een verantwoording om er deze winterperiode iets moois van te maken...

Deze zomer was een 'historisch hete zomer' te Baak. Het bestuur werd door diverse leden en niet leden aldaar benaderd met een alarmbericht: "Ze willen de oude school slopen...!"

HVS en Baaks Belang gingen rond de tafel zitten om met bescheiden middelen, doch grote betrokkenheid onze gemeentelijke Overheid te bewegen dit prachtige historische complex voor het nageslacht te behoeden. Bijv. om te bouwen tot vijf wooneenheden voor startende gezinnen, zo ook de 60+ woningmarkt.

350 bezwaarschriften tegen de voorgenomen sloop stroomden in amper twee weken binnen en zo kort voor de gemeenteraadsverkiezingen zie je ook attentheid bij gemeenteraadsleden.

Beide groeperingen adviseerden op 19 oktober j.l. B & W om namens het overgrote gedeelte van de Baakse samenleving de school te behouden en het gebouw met de karaktertrekken van 1920 te laten voortbestaan.

REDDINGSPLAN TOT BEHOUD RK-SCHOOLGEBOUW BAAK

Thans zijn architect Boerman en de 'gemeente' rond de tekenafel gaan zitten en laten wij allen hopen, dat de uitgestoken vinger wat heeft wakker geschud...

Je ziet zo'n prachtig historisch gebouw en dan beginnen je handen te jeuken... Doch als bestuur menen wij echter, dat wij geen 'bouwheer' kunnen zijn, immers

het doel van onze vereniging is de historie van de gemeente in al zijn facetten te bewaren voor het nageslacht en met bescheiden middelen kan je niet als 'historische project ontwikkelaar' op gaan treden. Kortom... schoenmaker blijf bij je leest en het woord is thans aan de gemeenteraad!

LEZING MONUMENTENBEHOUD

Wij zijn ons terdege bewust van nadere verschrating van monumentenzorg, immers de kraan waar eens een stroom uit kwam, druppelt nog maar en betrokkenheid moet dan ook in de toekomst deze overheidsbijdragen compenseren. Mogelijk kunnen burgers onderling elkaar de helpende hand bieden.

In ons winterprogramma is Dhr. Klaas Boeder, werkzaam bij de Gelderse Monumentenwacht onze gast en hij zal uitvoerig aandacht besteden aan onderhoud van monumenten. Vele tips voor hen, die woonachtig zijn in een oude woning of boerderij met historisch karakter.

Zo gaan we het dit seizoen ook nog hebben over: de ontwikkeling van de Nederlandse tegel / de Bronkhorster kermis met zijn schutters / misdaad en straf in vroeger tijden en... als de dagen wederom gaan lengen, pakken we de fiets en de senioren mogen met de automobiel. Kortom activiteit!

Wij hopen voor velen een interessant programma samengesteld te hebben, waarbij een nog grotere kring als vorige jaren mag genieten van de tijden van weleer in onze omgeving.

Heeft U nog gedachten... neem dan gerust contact op met een van de bestuursleden. Veel leesplezier en noteer de gezellige verenigingsavonden in uw agenda.

Paul Kok / voorzitter

UIT HET LEVEN VAN DE GEMEENTE STEENDEREN

EEN EEUW GESCHIEDENIS IN WOORD EN BEELD.

De HVS is via het gemeentebestuur benaderd door een uitgeverij om medewerking te geven aan het tot stand brengen van een 'luchtig' kijk- en leesboek betr. de eeuw van de fotografie in onze gemeente.

U kent deze boeken wel, mooie sfeervolle fotografische prenten van glasnegatieven rond de eeuwswisseling en later -tussen de beide wereldoorlogen- het bekende 'boxje'. Foto's met nog een eigen lijstje in de vorm van kartelrandjes.

OP ZOLDER

Hoeveel informatie 'zwerft' er niet in de vele boekenkasten in onze gemeente, in dozen op zolders etc. die ook interessant zal zijn voor een breder publiek, die opgegroeid is in onze leefomgeving. Denk maar eens aan gemigreerde familieleden, wonende in Canada,

'De Zwerfsteen' is de kwartaaluitgave van de historische vereniging der gemeente Steenderen, opgericht d.d. 1 juni 1992

BESTUUR:

voorzitter:
Paul Kok, Wehmestraat 1a,
7221 BT STEENDEREN,
05755-1444

sekretaris:
Theo Jansen,
Schiphorsterstraat 1a,
7221 AG TOLDIJK
05755-2015

penningmeester:
Gerrit Tijkken,
Dr. A. Ariënsstraat 6,
7221 CC STEENDEREN
05755-1437

leden:
Jan Wolters, 't Hof 7,
7226 LG BRONKHORST,
05755-1600
Geert Jansen,
Anjerstraat 12,
7221 AS STEENDEREN,
05755-2027

REDAKTIE:

Verdi van Leuvensteijn-
Breukink,
Bronkhorsterweg 21,
7221 AB STEENDEREN,
05755-1868
Albert Aalderink,
Hoogstraat 42,
7227 ND TOLDIJK,
05755-2226
Wim Jansen,
Landlustweg 9,
7221 BS STEENDEREN,
05755-1658
Paul Kok,
Wehmestraat 1a,
7221 BT STEENDEREN,
05755-1444

CONTRIBUTIE:

Bankrelatie:
NMS-bank, STEENDEREN
Bankrekening nr.: 68.52.89.7
t.n.v. de penningmeester van
de Historische Vereniging
Steenderen.
Postgirorekening van
de NMS-bank is 43.45.500
m.v.v. Historische Vereniging
Steenderen.

Wij verzoeken U bij lidmaatschapopgave gelijktijdig de contributie over te maken, Uw betalingsbewijs is tevens de garantie dat U in het ledenbestand bent opgenomen

Contributie 1993:
f. 25,- voor individuele lid
f. 35,- voor echtparen of
samenwonenden.

Australië en Nieuw Zeeland, welke in de vijftiger jaren in economisch zware tijden elders hun geluk zochten en bijzonder graag geïnformeerd willen worden met het wel en wee van hun geboortegrond.

Vergeet niet, wij hebben een aantal leden binnen onze kring, thans 65+, welke in de oorlogsjaren hier waren ondergedoken en goede herinneringen aan de regio Steenderen hebben. Ook zij willen graag deze herinnering in boekvorm.

Tussen de foto's door opgenomen tekst, waar U graag aan mee kunt en wilt werken, voorts zal een redacteur van de uitgeverij de uitgifte van dit boekwerk begeleiden.

M.n. wil de uitgeverij de inzenders/uitleners erop wijzen, dat uiterst zorgvuldig met dit historisch beeldmateriaal wordt omgegaan!

OPROEP

Wie heeft interessant fotografisch materiaal van dorps- en verenigingsleven, het agrarisch leven van vroeger, hoog water, 'goede- en slechte tijden', de opkomst van de automobiel etc. van voor de eeuwwisseling tot de jaren negentig van deze eeuw beschikbaar voor publikatie?

Neem aub contact op met de sekretaris of mevrouw Verdi van Leuvensteijn. Zegt het voort...

Nog deze winter wil de uitgeverij een brochure en tekenlijst verspreiden en voorjaar/zomer gaat het boek in druk. Verspreiding najaar 1994 en wel in 1000 exemplaren en dan zitten we kort voor het tiende eeuwfeest van het dorp Steenderen, want als we goed geïnformeerd zijn, was er al sprake van Steenderen - Steenrevald- in het jaar 996

KADASTRALE ATLAS VAN DE GEMEENTE STEENDEREN A.o 1832

In de vorige oproep publiceerden wij over de voorgenomen uitgave van een prachtige historische documentatie over de eerste kadastrale tekening van onze gemeente in het jaar 1832

Ruim vijftig personen tekenden in middels de bijgevoegde kaart en... wij komen nog 25 intekenaars te kort om tot een verantwoorde uitgave te komen.

Let wel... het wordt een prachtige bundel met rond de 30 stuks A-3 formaat tekeningen van onze regio, een historische inleiding door Pater Jan Koekkoek, gegevens van eigenaren etc. destijds. Een pracht stuk voor de komende tijd van geschenken 'in de zak of onder de boom' -uiteraard in couvert, want al het uitgetekende materiaal moet nog op de drukpers-

LAATSTE KANS

Heeft U vergeten Uw intekenkaart in te leveren, doe dat dan alsnog. Bij het PTT-agentschap in Steenderen kunt U nog een intekenkaart invullen en een voorbeeld-uitgifte van een andere gemeente kunt U inzien. Zo'n kans krijgen U en ook Uw kinderen niet meer.

Thans bedraagt een uitgifte f. 78,-. De voorintekenaars krijgen een korting van f. 10,-. Dus allen, die de intekenkaart reeds hebben ingeleverd en nog moeten inleveren...

voor f. 68,- krijgt U dit unieke stuk historische opmeting en beschrijving van Uw eigen leefomgeving.

Dhr. De Maret Tak, sekretaris van de Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland, welke van alle gemeenten in onze provincie een vergelijkende atlas in voorbereiding heeft of reeds heeft uitgegeven, deelt ons mede, dat de uitgavekosten begroot zijn op rond f. 13000,-. De gemeente Steenderen heeft nu reeds 365 dagen een subsidieaanvraag ad. f. 4300,- in huis en alle betrokkenen hopen, dat onze gemeenteraad nu op korte termijn positief wil beslissen, want anders is het niet mogelijk dit voor Steenderen unieke document te laten verschijnen.

VELDNAMENONDER- ZOEK

In Zwerfsteen 92/1 schreven wij over de inventarisatie van Boerderij- en Grondnamen, kortom het "Veldnamen-onderzoek" geheten.

Dit gehele project wordt begeleid door het Staring Instituut te Doetinchem en het P.J. Meertens Instituut te Amsterdam.

Plaatselijk begeleider is Ab Aalderink, welke U kunt bereiken onder tel. 05755-1206 of 2226.

Wij zoeken nog enige vrijwilligers (ook buiten de vereniging) VUT-ers en ook jongeren, welke met topografische kaarten 'de boer op willen gaan' om de generatie van nu 80+ te interviewen betr. deze veldnamen, gedeeltelijk woont men nog zelfstandig, doch ook in bejaardencentra in de omgeving. De tijd dringt...

OPROEP

De HVS zoekt MET SPOED enige vrijwilligers, welke in haar plaatselijke werkgroep "Veldnamen-onderzoek" wil participeren en de komende najaars- en wintermaanden (oud) agrariërs wil interviewen betr. de inventarisatie van veldnamen!

Interessant... een kort geleden interview aan Dhr. Arend Hebbink bracht ruim 30 veldnamen in de buurt van de Toldijkseweg/Wehmesstraat/Paardestraat/Kuilenburgerstraat boven water, "land".

Veldnamenonderzoekers... bel Ab Aalderink!

KORTE BERICHTEN

KASTEEL 't HOLTSLAG

In onze vorige Zwerfsteen was een historisch document van Landgoed 't Holtslag opgenomen. Van het kasteel Holtslag zou waarschijnlijk geen afbeelding meer bestaan... en wij zijn kort na verschijning 'op de vingers getikt' door ons lid en kasteelkenner bij uitstek; Jan Harenberg te Zutphen en een afbeelding van 't Holtslag uit de collectie De Poll (Rijksdienst voor Kunsthistorische Documentatie) pronkt op deze voorpagina. "Twee uren van Zutphen, bij Baak en... met den beenenwagen" klopt nog steeds.

Deze schets geeft de situatie weer van de vroege achttiende eeuw. Gezien de uiterlijke kenmerken -o.a. schoorstenen en raampartij- zou ook dit bouwwerk een middeleeuws verleden als versterkt huis (donjon) kunnen hebben gehad. Dergelijke eenvoudige kastelen hadden hun ingang op de 'eerste verdieping' en muren hadden een dikte van 100 tot soms wel 160 cm.

De gemeente Steenderen heeft goede contacten met de universiteit van Leiden betr. onderzoeken op socio-logische terrein.

Wie weet in de toekomst archeologisch onderzoek naar onze verdwenen kastelen van weleer: Bronkhorst/Huis Bransenborch/Huis te Weerde, er ligt nog wat bewaard -in de grond- voor het nageslacht...

LEILINDEN TE BAAK

Ze staan er nog, langs de Z.E. weg en inmiddels is hier en der op het nieuwe industrieterrein Baak de bouwactiviteit begonnen. Vier prachtige 'Tilca Euchlora', leilinden van 60 jaar staan te wachten op een verhuizing om voor een mooie boerderij een nieuwe pronkplaats te krijgen.

Moge vraag en aanbod bijeen komen en de geïnteresseerde melde zich bij het gemeentebestuur. Op deskundige wijze overgeplant kunnen deze bomen nog eeuwen mee...!

PLUIM

Eer naar Jan Winkel, reeds jaren gastheer voor de Steenderense Kermiscommissie, want wie kent zijn weide niet van het vogelschieten? Jan en Anneke hebben het complete voegwerk, zo'n mooie lichte witte voeg vernieuwd en nu is de hoeve "t Huetink" toch weer oogstrelend, als je vanuit Doesburg Steenderen binnenkomt. Nu wacht alleen de -schuif-deur nog, wie weet volgend jaar... Het recept van dit mooie voegwerk is verkrijgbaar bij de sekretaris. Wie volgt...?

DE SCHA(N)DE VAN BRONKHORST

"Brandje/Handje/Speculantje..." aan de Kasteelweg van Bronkhorst staat -bijna zes jaar- een verbrande stadsboerderij en na de brand is de bouwval reeds van hand tot hand gegaan. Thans staat er een bord met aanprijzingen van een makelaar en... ook de rentestand is laag. Zou er een koper komen...?

Voorlopig spreken wij van 'schande' van Bronkhorst, je zal als buurman zo'n tijd tegen die troep aan moeten kijken. Een pareltje met een traantje en wordt dit traantje na de winterperiode weggepinkt?

NH-KERK TE STEENDEREN

Pater Jan Koekkoek, onze historicus, die gerust een 'spil en vraagbaak' voor de vereniging is, heeft een uitvoerig historisch document van onze NH-kerk te Steenderen opgesteld. Let wel... een stuk, dat niet alleen via onze Zwerfsteen, doch in een groter verband verspreid moet worden. Immers aan twee edities nog niet genoeg ruimte. Het bestuur en redactie hebben besloten andere kanalen aan te boren om dit unieke document van vele eeuwen kerkelijke historie in boekvorm te verspreiden.

Wij vragen begrip, dat wij niet eerder dan in 1994 via een uitgever dit materiaal kunnen verspreiden onder de HVS/Kerkelijk Steenderen en velen daarbuiten. Je zou haast zeggen... een oecumenische samenwerking met historische achtergrond.

MARKANTE WEGEN IN BUITENGEBIED

Bestaat er voor bebouwing met een historisch karakter een bescherming via de Rijksmonumentenwet, zo ook van gemeentelijke zijde, voor historische wegen in ons buitengebied is nog maar een vraagteken. Deze wegen zijn vooral gemaakt van zgn. vijf- zeven- of tienduimers, hardgebakken straatstenen en het spreekt vanzelf, dat gezien het zwaardere verkeer, dan voorheen de 1 pk... de post onderhoud voor gemeenten (zoals ook de onze) doet besluiten de asfaltmachine in te huren. Met waardering voor het ouderwetse herstel rond Bronkhorst en zelfs komen onze leden met gedachten op de proppen ook deze markante straten in de buitengebieden te beschermen. In o.a. Baak liggen enige straatjes, die een 'kunstschilders hart' op hol doet slaan...

VALKENNEST

Enkele jaren geleden stond er een tekening in "de Boerderij", voor het bouwen van een Valkennest. Dit hebben we gedaan en na een aantal jaren veel geduld te hebben opgebracht kwam er inderdaad een torenvalk. De valk gebruikte het nest als uitkijkpost voor haar dagelijkse menu.

Tot onze verbazing is er dit voorjaar een nest van vier sperwers in groot gebracht, heerlijk verscholen tussen de bomen. Je zag ze bijna niet.

Het was kostelijk om ze te horen tsjilpen en later om te zien hoe ze leorden vliegen.

Zo dichtbij, dan zie je pas hoe mooi de dierenwereld is.

Mevr. Roozen - Flama.

EVENEMENTEN KALENDER

maandagavond 15 november 1993

HET ANKER Steenderen, aanvang 20.00 uur

DE ONTWIKKELING VAN DE NEDERLANDSE WANDTEGEL / SCHOUWEN IN DE GEMEEN- TE STEENDEREN EN DAARBUITEN...

Dhr. Bolwerk / directeur van het Nederlands Tegelmuseum te Otterlo houdt een unieke lezing ondersteund met dia's over de ontwikkeling van de Nederlandse wandtegel in boerderijen/burgerwoningen. M.n. de periode 17e/18e/19e eeuw krijgt in zijn lezing met diabeelden uitvoerig de aandacht.

Voorafgaand natuurlijk het fabricageproces, want in vroeger eeuwen hebben hele 'stadswijken' hun broodwinning uit deze bouwtoelevering gehaald.

De gemeente Steenderen telt nog vele historische schouwen, al dan niet gerestaureerd. Eens was er een open vuur, later kwam de platte buis kachel en in de vijftiger jaren veelal de slopershamer. Een mooie gashaard en weer later deed de Centrale Verwarming zijn intrede. Toch is er gelukkig veel bewaard gebleven en vele eigenaren van historische boerderijen willen de kern -schouw- van de hoeve weer in ere herstellen.

Deze unieke lezing met 80 diabeelden mag U niet missen en ook laat de vereniging een kleine uitstalling van tegels zien. Neem gerust Uw tegels of foto's ervan mee, want in de pauze "Tussen Kunst en Kitsch" en... volle bak in het Anker?

ZIJ, DIE WAKEN OVER DE TOEKOMST VAN HET VERLEDEN... DE GELDERSE MONUMENTENWACHT

maandagavond 17 januari 1994

HET ANKER Steenderen, aanvang 20.00 uur

Dhr. K. Boeder, coördinator van de Stichting Gelderse Monumentenwacht zal een lezing met dia's geven over het werk van de Gelderse Monumentenwachters.

Als we door Bronkhorst rijden, ziet het er allemaal prachtig uit. De gemeente Steenderen telt 50 Rijksmonumenten en over de honderd gemeentelijke monumenten, maar... wat doe je, -als je ieder jaar wordt

gekonfronteerd met een steeds meer dichtgeknepen subsidiekraan- om dit te onderhouden? In de periode 1960 tot 1980 zijn veel panden met een historisch karakter van de ondergang gered, maar... op het moment dat de bouwers de steigers afbreken, moeten we al een onderhoudsplan opstellen. Het 'kwaad' ligt op de loer, de bonte knaagkever /schimmels/ houtrot, kortom... vochtbeheersing, schilderwerk etc.

Een uiterst interessante avond, voor hen, die de historie in Steenderen een warm hart toedragen. Zo ook voor hen, die een dergelijk objekt als 'rentmeester' mogen bewonen en periodiek voor onderhoud diep in de buidel mogen en moeten tasten. Waar is de 'gulden middenweg' en hoe kunnen wij onze monumenten voor de toekomst behouden.

ALGEMENE LEDENVERGADERING

en na de pauze

EEN TWEDE BRONKHORSTER KLANK- BEELD

maandagavond 21 februari 1994
HET ANKER, Steenderen, aanvang 20.00 uur

Alle leden zijn van harte uitgenodigd de Algemene Ledenvergadering bij te wonen en met thans rond de 250 leden (inmiddels bijna de grootste vereniging van de gemeente in aantal, doch de kleinste in kontributie-gelden?) moeten we klapstoelen bijslepen want...

na de pauze van 21.00 uur zal Mevrouw Verdi van Leuvensteijn-Breukink weer op haar Bronkhorster proatstoel zitten om haar prachtige beelden van Bronkhorst en haar kermis uit de zestiger jaren met aktueel kommentaar te voorzien.

Let wel... deze avond is alleen voor leden! want introducees kunnen wij helaas geen stoel aanbieden. Er zullen waarschijnlijk leden op 't Schellinkje moeten gaan zitten. In Steenderense kringen "de Engelenbak" genaamd, een bescheiden plaatsje in de kerk... Leden... U bent van harte welkom!

MISDAAD EN... STRAF

maandagavond 11 april 1994
ZAAL HERFKENS te Baak, aanvang 20.00 uur

Pater Jan Koekkoek, zal op zijn boeiende wijze een lezing geven van activiteiten van justitie van welker in onze omgeving en wel in zijn eigen Baak. Ook vroeger waren er uitglidders in de samenleving en prachtige woorden als van 'de zelfkant' tot 'galghenvelden' hielden wij er aan over. Hij raakte dit onderwerp reeds aan in zijn bekende boek "De heerlijkheid Baak"

Uiteraard worden er ook zijpaden van de rechtelijke macht van destijds betreden, zo ook de humoristische kant als we kijken met ogen uit de twintigste eeuw...

Stoelen bijslepen in Herfkens?

---

zaterdag 7 mei 1994
BUITENEXCURSIE DOOR DE GEMEENTE
STEENDEREN
Fiets- en autotocht langs karakteristieke historische

plekken in de gemeente Steenderen, aanvang 14.00 uur

In Steenderen missen wij de Nationale Open Monumentendag -2e zaterdag in september- vanwege de jaarlijkse kermis. Velen... leden en niet leden zijn geïnteresseerd in een 'historischefietsocht' en voor de senioren-leden onder ons 'autotocht' langs en vooral aan! karakteristieke monumenten van Steenderen.

De molen van Bronkhorst is te bezichtigen van de buitendeur tot de molenas en een deskundig molenaar geeft antwoord op Uw vragen
De hoeve "Vissershoffstede" aan de Wehmestraat kunt U eens op een andere manier bekijken

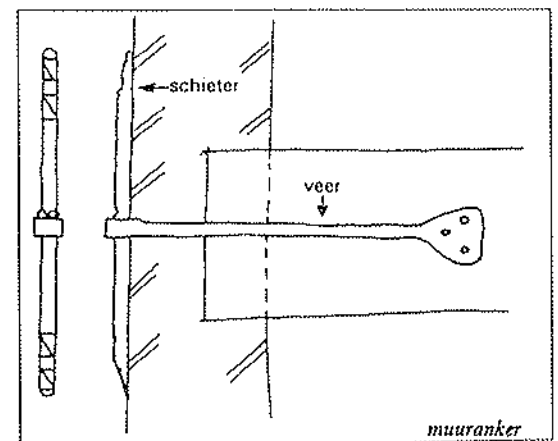
Huize Baak opent mogelijk haar poorten, welke eeuwen lang voor publiek 'gesloten' waren
Kortom... onze eigen Steenderense Monumentendag, want de landelijke monumentendag loopt parallel met de Steenderense kermis. Wie weet een gezellige puzzelrit langs het moois van de gemeente Steenderen. De commissie 'buitenactiviteiten' werkt e.e.a. uit, doch noteer al vast even deze dag in Uw agenda. Een inschrijfformulier volgt in de volgende Zwerfsteen.

MUURANKERS: VERSIERING AAN HUIS EN BOERDERIJ

Om je heen kijkende behoren de muurankers vaak tot de leukste versieringen aan huis en boerderij. Zij vormen een eigen element in de huizenbouw.

Bij de bouw van de eerste stenen huizen had het muuranker de vorm die alleen de doelmatigheid diende, zijnde de verankering van de gevel aan bepaalde constructieve belangrijke balken. Naarmate er meer welstand kwam, werd ook aan de versiering van de huizen gedacht, waar van oorsprong alles was gericht op het nut.

Wat zijn ankers?

Ankers zijn smeedijzeren stukken om constructiedelen, zoals muren, balken, stijlen etc. tegen uitwijken te vrijwaren.

Een anker bestaat uit een aan het ene eind platgesmede, puntige en aan het andere eind van een oog voorziene veer of strop en een door dit oog gestoken sleutel, ook wel genoemd schieter of schoot, die tegen bijv. het muurwerk aandrukt.

In een eenvoudige vorm is de sleutel een rechte staaf, soms een letter of een rozet. Bij sierankers, die vooral aan gevels worden toegepast, is hij rijk bewerkt als initiaal, monogram, jaarcijfer (bouwopschrift), of met motieven als spiraal, bloem (lelie-anker), hondekop, drakekop etc.

Als de schieter ingemetseld wordt heet het anker een blindkettling- of trekanker.

In de tijd van meer welstand werden strodaken met vlechtversieringen bekroond. Het houten-werk, vooral de windveren, kroonlijsten en deuren werden van snijwerk voorzien. Vanaf die tijd werd ook het ijzerwerk aan deuren en vensters evenals de ankers kunstig bewerkt door smeden, die meesters in hun vak waren. Muurankers waren voor de oude bouwmeesters dankbare elementen om hun zin voor ornamentiek op uit te leven.

Zo tref je ook in de gemeente Steenderen fraaie muurankers aan. Bijv. aan de pastorie te Olburgen, zeer kunstig smeedwerk, dat de voorgevel verlevendigt. De ankers zijn gemaakt door de toemalige smid Burgers, die nadien in Deventer een rijwielfabriek begon.

Maar aan de Onderstraat, als we vanuit Steenderen in Bronkhorst naderen, vormen de ankers het jaartal van de bouw 1770. Een mooi voorbeeld van cijferversiering, die op meer plaatsen te zien is. Bijv. de J.F. Oltmansstraat 18 met het jaartal 1860.

Ook worden wel letters toegepast, zoals aan het "Hoge Huis", Bovenstraat 12 te Bronkhorst, "Klein Meerbrink", Lamstraat 25 te Toldijk en "Gravenstede", de Veersweg 1 te Baak. Soms zie je afkortingen en soms kom je hele namen tegen.

Een heel ander model tref je aan bij het pand Beukenlaan 3 te Baak, dit is het "Breukink" en heeft een gewei model. Waarom dit model wel op nr. 3 en niet op nr. 1 van hetzelfde pand heb ik niet kunnen achterhalen.

Volgens een in mijn bezit zijnde foto van dit pand Anno 1900, als mijn ouderlijk huis, komen deze ankers op nr. 3 al voor.

Wel is bekend, dat de vorm van een 'Y' al in de

Middeleeuwen voorkwam, mogelijk zijn dit originele ankers uit die tijd, daar de geschiedenis van dit pand al terug gaat tot 1456 als leengoed van Geire.

Bloem-modellen tref je aan bij het cafe "Kraantje Lek" te Olburgen en bijv. Dorpsstraat 6 te Steenderen in hetzelfde model en uitvoering.

In het midden van de vorige eeuw, toen de hoogovens volop gingen draaien op cokes als brandstof en het systeem van verhitte blaaslucht werd toegepast, werd steeds meer ijzerwerk gegoten. Mede daardoor was het vervaardigen van gietwerk eenvoudig geworden. Men ging toen over tot het maken van gegoten ankerrozetten, in allerlei typen en uitvoeringen in een gewicht van 2,1 kg tot zelfs 9 kg per stuk, zoals het modellenboek uit het begin van deze eeuw van de Uiftsche IJzergieterij, opgericht te Uift in 1705, laat zien.

Enkele modellen uit dit boek tref je aan bij het "Meistershuus", Bronkhorsterweg 22 en het pand Bronkhorsterweg 13, beiden te Steenderen.

Vele ankers zijn voorzien van merktekens. Wat smeden vaak deden, "anders komt er ongeluk over het huis", zoals een oude smid mij eens vertelde. Zo ook vertelde een andere smid mij eens, dat het smeedwerk pas af was, als er met de koubeitel op het eind van de schoot van het muuranker een teken was geplaatst.

Tegenwoordig zie je haast geen zichtbaar anker meer toegepast worden, daar de massieve muren veranderd zijn in spouwmuren.

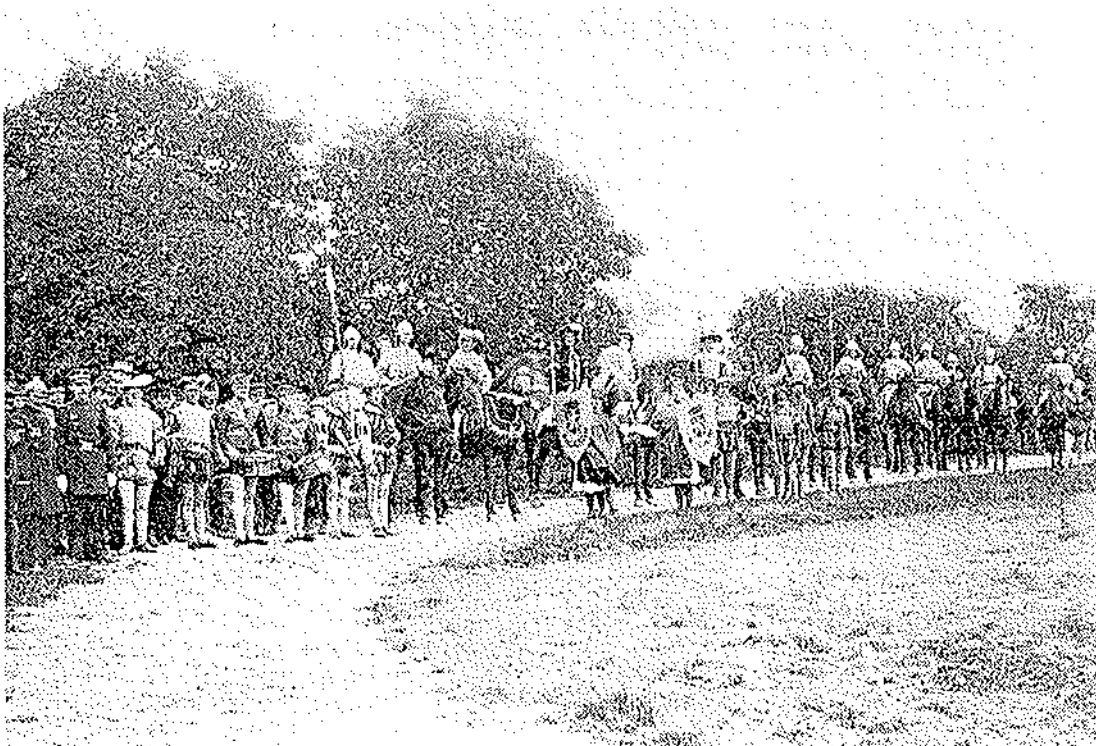
Jammergenoeg wordt er bij de verbouwing van huizen en boerderijen geen rekening gehouden met oude ornamenten aan gevels.

Zij die zo handelen, wijs ik op het oude spreekwoord: "Wie zijn gevel schendt, schendt zijn aangezicht", want een goede gevel versiert het huis.

Het is daarom de moeite waard eens te letten op de kleine ornamenten op de gevels, waarvan de muurankers deel uit maken.

Gert van de Kwekke

De Schutterij omstreeks 1910.

SCHUTTERIJ "DE EENDRACHT" EN DE BRONKHORSTER KERMIS

door: Verdi Van Leuvensteijn-Brenkink

Elke eerste donderdag in september vindt het schuttersfeest plaats in het stadje Bronkhorst. Dit feest is een der hechte schakels, die het Middeleeuwse stadje nog aan het verleden bindt.

Het betekende vroeger een grote eer in het schutters-gilde te worden opgenomen. De schutters waren ongehuwde mannen, die de orde handhaafden, stadsmuren en wallen verdedigden en nachtwacht hielden.

Eenmaal per jaar krijgt de schutterij een nieuwe koning. Hij, die de 'vogel' van een hoge houten paal afschiet is voor een vol jaar koning.

De schutterij bestaat uit: voordansers, muzikanten, trommelslagers, grenadiers, jagers, officieren en gildemeesters. Beide laatste vormen het bestuur en dragen op de witte pantalon een blauwe- respectievelijk rode bias.

Het verloop van de handelingen is telken jare gelijk en vindt als volgt plaats:

vroeg in de namiddag, omstreeks 13.00 uur verzamelen de schutters zich, op de kolonel na; hij vertoef in het gildhuis en wordt met een hem toekomende eerbetoon afgehaald door de kapitein, grenadiers en jagers onder commando van de eerste luitenant. Als het korps compleet is neemt de kapitein het commando over en marcheert de schutterij in vol ornaat door de stad naar de vogelschacht, die nabij de plek waar het oude slot stond is opgericht. Hier worden de reglementen voorgelezen en lost de burgemeester van onze gemeente het eerste schot.

De rij van schutters wordt geopend door de koning van het afgelopen jaar. Men schiet vet voorladers, waarin buskruit en een loden vogel wordt gestampt. Alle schutters wordt een redelijke kans geboden; hierin voorziet het reglement. Is het bekend, wie koning is geworden, dan kiest deze een koningin.

De koningin moest in Bronkhorst woonachtig zijn en was de koning dus niet gehuwd en z'n aanstaande vrouw was een buitensteedse, dan moest hij haar voor deze gelegenheid teleurstellen!

Een deputatie van de schutters wordt uitgezonden om de koningin van huis af te halen en naar haar koning te voeren, die op het veld van eer op z'n gade wacht. De adjudant brengt de koningin bij haar gemaal en zij mag behulpzaam zijn bij het aansteken van de versierde aarden pijp, die de koning als teken van zijn waardigheid krijgt aangeboden. Het prachtige koningszilver wordt beiden omgehangen en een glorieuze toech te voet, vangt aan door de straten van de stad.

Nu begint het werk van de voordansers, de twee bielemannen en de twee sappeurs. De oorspronkelijke taak der schutterij:

de orde handhaven, het verdedigen en bewaken wordt door deze wonderlijk uitgedoste mannen op bijzonder serieuze wijze verricht. Met bloemen versierde palen zijn de symbolische hindernissen, welke uit de weg geruimd worden. Met grote blijmoedigheid en een vast vertrouwen in het slagen van de handeling wordt dit werk aangevangen en omgezet in een aan een ritueel grenzend gebeuren. Ter ere van het koningspaar

wordt diverse keren het glas geheven en na afloop spoedt men zich naar de gladde vloer, waar koning en koningin gelegenheid krijgen de eerste dans uit te voeren op het bal, dat ter hunner ere volgt.

De keizerstitel valt hem ten deel, die drie jaar achtereen zijn waardigheid weet te behouden. Keizer schutters zijn vrij zeldzaam.

Des morgens werkt de kleine schutterij op soortgelijke voet. Men schiet met de pijpenboog; dit is een houten boog geladen met gebroken stenen-pijpestelen, hierbij is geen koningin. Koningsprijs is een horloge en bij de grote schutterij een klok en de koningin ontvangt een gouden ketting of armband.

Met een bezoek aan de Bronkhorster kermis en het aanschouwen van de gebeurtenissen rond haar schutterij zult U worden getroffen door dezelfde sfeer, die Rembrandt's meest vermaarde

schilderij "De Nachtwacht" -1642- omgeeft. Zie in onze stad dan de schutters met het vaandel, de trommels en de piken en beleef zo de geest van een volk, dat terugziet op een rijke historie.

"Gijsbertplein 1344", stadscentrum Bronkhorst

HOVEN EN HAVEZATHEN IN BAAK

-vervolg-

Jan Koekkoek

B. De culturele en religieuze invloeden
Dicht bij de Hof te Baak stichtte de graaf van Gelre een kapel, duidelijk speciaal bedoeld voor de bewoners van de hofboerderij en van de hofhorige boerderijen. Er was een priester aan verbonden, die ook in Baak woonde, een monnik van het Klooster Bethlehem bij Doetinchem. Deze 'kapelaan' heeft waarschijnlijk in Baak wel onderwijs gegeven, zoals in de Middeleeuwen vaak door de parochiepriesters gebeurde als er geen schoolmeester aanwezig was. Dat onderwijs bestond vooral in de godsdienstleer en een beetje schrijven en rekenen.

Maar voor die tijd was dat toch al heel wat. Dit onderwijs bracht zeker zo een beetje beschaving in de breedste zin van het woord, een beschaving die voor een goed deel gegrondvest was op het christendom. Doordat men een eigen kerk en een eigen kapelaan had, is de Baakse samenleving meer een echte gemeenschap geworden. Ik vermoed zo, dat dit er ook toe bijgedragen heeft, dat men zich wat ging afzetten tegen de Steenderense gemeenschap. Men was wel van 'Steenderen' afhankelijk; per slot van rekening zat daar de richter, en behoorde Baak tot het kerspel (parochie)

Steenderen. In de loop van de tijd heeft Baak toch een zekere zelfstandigheid verworven.

Een van de dingen, die daarop wijzen, die daarop wijzen, is het feit dat de onroerend-goed-belasting voor heel het wereldlijk richterambt Steenderen geïnd werd onder supervisie van de Mark van Steenderen, terwijl dat in Baak gebeurde door de Mark van Baak. Het gevolg was dan ook, dat men vaak sprak van het "kerkspel Steenre en Baeck".

Die rivaliteit tussen Baak en Steenderen, die ook nu nog wel eens te constateren valt, is -voor zover ik weet-, nooit ontaard in een echte vijandigheid. Waar nodig kwam men dan ook wel tot samenwerking, bijvoorbeeld in de strijd tegen het hoge water en bij herstelwerkzaamheden aan de kerk van Steenderen.

Ik ben overigens van mening, dat een zekere rivaliteit best gunstig kan werken.

Nog enige punten, waarbij de Hof te Baak een zekere invloed had:

A. De kapelaan werd deels onderhouden door een toelage uit de Hof te Baak.

B. De kapel, speciaal de kapeltoren diende zeer waarschijnlijk in troebele tijden als toevluchtsoord voor de inwoners van Baak. De bouw van de toren wijst daarop; een nauwe toegangsdeur, een trap naar de eerste verdieping van de toren is in de muur uitgespaard, maar men had een ladder nodig om op die trap te komen en de toegang tot die trap kon afgesloten worden door een stevige deur.

C. De Baakse kapel bezat een aantal goederen, die deels zeker gediend hebben voor het onderhoud van de kapel, maar die voor een groot gedeelte bestemd waren voor het onderhoud van armen.

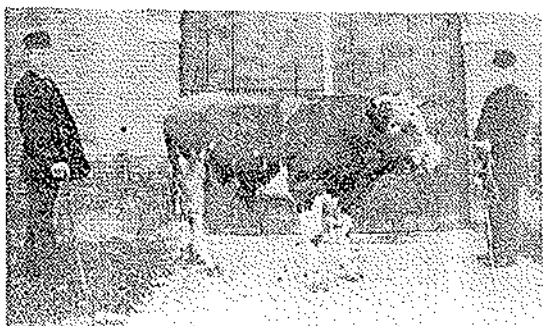
Deze goederen werden dan ook wel armengoederen genoemd. Deze armengoederen werden beheerd door de kerkmeesters van de Baakse kapel en deze kerkmeesters werden benoemd door het bestuur van de Baker Mark. In 1569 bijvoorbeeld, stelde Jacoba van Hackfort, Gerrit Broikinck en Gerrit Tilhorst aan tot kerkmeesters. Jacoba was op dat moment Vrouwe van Baak en als zodanig Erfmarkenrichter.

Het is wel interessant te vernemen, wat de taak van die kerkmeesters was. Zij mochten elk jaar naar de vier armenhuizen brengen:

"een voer brants (een wagen met brandhout), "een schepel roggen, vier pont booters, drie punt specks en een paar schoenen".

Die armenhuizen waren geen armenhuizen, zoals wij die kennen:

huizen waar meerdere armen gehuisvest waren, nee, het waren huisjes waar een enkele arme of een arm gezinnetje woonde. Elk jaar moesten de kerkmeesters rekening en verantwoording afleggen aan het bestuur van de Mark. Uit bovenstaande blijkt wel duidelijk, dat de Hof te Baak van veel invloed geweest is op de Baakse samenleving, voorts dat het een zeer gunstige invloed geweest is.

'De stier op bezoek bij De Halve Welle', opname rond 1887
Links: Gradus Johannes Houtink *1869 / 1925
Rechts: Arend Houtink *1866

II. HAVEZATHEN

Oorspronkelijk waren havezathen grotere boerenbedrijven. Later werden met deze naam kasteelachtige behuizingen aangeduid, omringd door een gracht. In latere tijden waren aan deze havezathen bepaalde rechten verbonden. Bijvoorbeeld het jachtrecht in een bepaald gebied om de havezathe.

De boeren mochten ook op hun eigen land niet jagen en deden ze het toch, dan konden ze daarvoor zwaar gestraft worden. Verder konden ridders van een onbezwaarde havezathe onder bepaalde voorwaarden deelnemen aan de vergaderingen van de lands- en kwartierdagen. Baak had twee havezathen, Huize Baak en de Bransborch. Misschien is de Halve Welle in de Bakerweerd ooit ook nog een havezathe geweest.

DE HALVE WELLE

De (halve) Welle was een leengoed van de graven van Gelre. Of deze boerderij ooit een havezathe was, is nogal dubieus. In 1319 getuigt bij een overeenkomst een zekere Henricus van de Welle. En in 1322 of 1324 koopt Jacob van de Weell het goed Hackfort. Zo werden de Van der Welle's dus Van Hackforts. Het is goed mogelijk, dat de Van der Welles zich zo opgewerkt hebben tot een riddermatig geslacht.

HUIZE BAAK

Huize Baak was ook een leengoed van de graven van Gelre. In de 'stadsbrief' van Zutphen -de acte, waarin Zutphen stadrechten krijgt- van 1190 wordt als een der getuigen genoemd Bertoldus van Baeck.

Waarschijnlijk had deze Bertoldus toen in Baak al een kasteel.

In enkele van de leenacten wordt gesproken over de "hoffstede tot Baeck met den goeden, luden ende allen sijnen tobehoren". Huize Baak had dus ook enkele horigen. Waarschijnlijk zijn deze niet helemaal te vergelijken met de hofhorigen van de hof te Baak. Ze hadden geen boerderijen tot hun beschikking van het formaat als de hofhorigen van Baak, al woonden ze wel in huisjes van de heer van Baak.

Het lijkt me niet helemaal onwaarschijnlijk, dat de zogenaamde 'arbeiders van de heer' uit de eerste helft van deze eeuw een voortzetting waren van deze horigen uit vroeger eeuwen. Deze arbeiders van de Heer woonden in huisjes van de heer van Baak en waren in volledige loondienst van de heer van Baak. Hun loon was karig, maar ze werden niet ontslagen, ook als er geen werk was, zoals in bepaalde winterperiodes.

DE BRANSENBORCH

De Bransborch is altijd erkend als een havezathe. Voor het eerste wordt het genoemd in 1382 als Bertolt van Bransborch

beleend wordt met dit leengoed. Het was namelijk ook een leengoed van de graven van Gelre. Bransborch heeft nooit het aanzien gehad als Huize Baak. Het had ook minder bezittingen.

Dat blijkt bijvoorbeeld onder andere hieruit, dat Huize Baak

2 1/2 wahre bezat in de mark van Baak, terwijl de Bransborch slechts een enkele wahre bezat. Het aantal wahres in de Baker mark hing af van het bezit aan landerijen.

DE INVLOED VAN DE HAVEZATHEN OP DE BAAKSE SAMENLEVING

Om die invloed te peilen gaan we enkele rechten, voorrechten en andere eigenschappen van de havezathen eens onder de loupe nemen en speciaal die van de Baakse havezathen.

1. HET JACHTRECHT. We stipten dat hiervoor al even aan en zagen toen, dat dit recht voor de Baakse boeren eerder nadelig dan voordelig was.

2. HET RECHT VAN DE GEHELE WIND. Dit recht

hield in, dat de heer van Baak als enige het recht had om in Baak een windmolen te hebben, wat ook nog inhield, dat de boeren van Baak hun koren op deze molen moesten laten malen. Een voordeel kan men het niet noemen, dunkt me. Het hoeft ook geen nadeel betekend te hebben, mits er geen misbruik gemaakt werd van dat recht door hoge maasprijzen te rekenen.

3. DE LEENKAMER. Om de voornaamheid van Huize Baak te onderstrepen heeft een of andere heer er wel eens op gewezen, dat "Baak" een leenkamer had. Huize Baak had dus enkele leengoederen. Of dat iets betekende voor de Baakse boeren, wil ik betwijfelen. Die leengoederen lagen overigens bijna allemaal buiten Baak.

4. ERFMARKERICHTERS. De Heren en Vrouwen van Baak waren erfmarkerichters. Eerst iets over marken en speciaal over de Baker Mark:

al in de Middeleeuwen bezaten inwoners van Baak een aantal gemeenschappelijke gronden, vooral bossen en heidevelden. Er was een bestuur, dat erop toezag, dat alleen die mensen van die gemeenschappelijke gronden gebruik maakten, die er recht op hadden. Dit bestuur moest ook zorgen voor het goed onderhouden van die gemeenschappelijke gronden. Ook moest erop toegezien worden, dat die gemeenschappelijke gronden niet op een slinkse manier in beslag werden genomen.

Naderhand ging het markebestuur zich ook met andere zaken bemoeien zoals:

onderwijs/armenzorg/gezondheidszorg etc.

De erfmarkenrichter had veel macht in dit bestuur. Van hem (of haar) hing het in hoge mate af of deze genoemde zaken goed behartigd werden. Jammergenoeg begint het oudst bewaarde Markenboek pas in 1691. Hoe het er voor die tijd aan toe ging is uit de spaarzame berichten daarover moeilijk na te gaan. Maar uit dat markenboek en uit die spaarzame berichten van voor die tijd blijkt wel dat de erfmarkenrichter over het algemeen een zeer goede invloed had op dat bestuur. Er blijkt uit, dat de markgronden goed bijgehouden werden, dat sloten en dijken in goede staat gehouden werden en dat er goed voor de armen gezorgd werd etc.

Van die zorg voor de armen hebben we hiervoor al reeds gezien, dat Jacoba van Hackfort twee kerkmeesters aanstelde.

Over de Mark van Baak hebben we geen bericht als over de Mark van Steenderen. Op 19 juli 1470 schrijft Adolph, hertog van Gelre en Gulick en graaf van Zutphen een brief aan de markenrichter van Steenderen. Daarin wijst hij erop, dat "Steender Broeike" er verwaarloosd bijlag. (Steender Broeike = Steender Veen = Het venne, gemeenschappelijke grond van de mark van Steenderen).

De hertog beveelt de markenrichter om op de volgende zondag met de richter van Steenderen en met de geerfden van de Steender Mark naar Steender Broeike te gaan om de toestand in ogenschouw te nemen en om de nodige maatregelen te bespreken en af te kondigen voor de verbetering van "Steender Broeike".

Daarna moest de Markenrichter verslag komen doen in Arnhem.

In het begin van de vorige eeuw werden er, vooral op aandringen van de Heer van Baak in de Baker Mark meerdere goede wegen aangelegd.

In de tijd van Hervorming bleef Baak in hoofdzaak trouw aan het oude geloof. (Of men dat een goede of minder goede zaak vindt, hangt natuurlijk af van ieders persoonlijke overtuiging, maar het feit is er.)

Dat had vooral twee oorzaken:

A. De kapelaan ging niet over naar de Hervorming.

B. De Heren en Vrouwen van Baak bleven ook vast-

houden aan het oude geloof en vooral in die tijden, waarin velen in Baak op een of andere manier afhankelijk waren van de eigenaars van Huize Baak, gold: "Wiens brood men eet, diens woord men spreekt."

Bovendien zorgden katholieke Heren en Vrouwen er in die tijd vaak voor, dat er in hun woningen of bijgebouwen katholieke godsdienstige bijeenkomsten gehouden konden worden door rondtrekkende paters. Waarschijnlijk is dit in Baak ook wel gebeurd. Dat blijkt o.a. uit het volgende:

in 1646 kreeg de Vrouwe van Baak; Hadewich Droste zu Visschering, weduwe van Borchart Westerholt, van de Classis van Zutphen een schrijven met de volgende inhoud: 'er zijn klachten binnengekomen, dat er uit de omliggende landen "Jesuiten, Papen, Monniken etc" binnenkomen en nog wel "met pleginge van den Afgodendienst", zoals o.a. ook in Baak voorgekomen is.

Mevrouw moet zorgen, dat zulks niet meer gebeurt.

Hadewichs antwoord laat aan duidelijkheid niets te wensen over. Ze begint met de heren van de Classis een "glucksaligen Paschen" toe te wensen. Ze is verwonderd, naar ze zegt, dat men haar iets vraagt, wat ze onmogelijk kan doen "te witten Jesuwiten, Papen en Monniken uht eth Lant off uth disse contreij te weren", want ze kan niemand iets gebieden, behalve haar dienstboden "so lang alst haer belieft".

Niemand kan bewijzen, dat er bij haar in huis bedoelde bijeenkomsten geweest zijn, "Bronckhorst mag seggen wat he wilt".

Overigens wil ze niet "lefen ans een beest" en "stondet mi vrij den papisten afgodendienst ter rechter tijdt te gebruiken ick sol mi geluckich achten".

Waarschijnlijk heeft er op Huize Baak wel "pleginge van afgodendienst" plaatsgevonden, maar dat geeft ze natuurlijk niet toe.

Na Hadewich hebben de eigenaars van Huize Baak de katholieke godsdienst altijd begunstigd. Om enkele dingen te noemen:

toen in 1770 het schuilkerkje van de Baakse katholieken door het water werd vernield, vroeg Johan Everhard Canisius van der Heijden -de toenmalige Heer van Baak- verlof tot de bouw van een nieuw en groter kerkje. Hij na de leiding van de bouw op zich en schonk een aanzienlijke som gelds voor die bouw.

Op 21 juli 1868 stierf de laatste Van der Heijden van Baak. In zijn laatste testament schonk hij 50.000 gulden aan de kerk. In 1890 werd daarvan de tegenwoordige kerk gebouwd.

Bij het overlijden van verschillende Van der Heijdens en Helmichs werden er vaak schenkingen gedaan aan de Kerk van Baak en ook de armen van Baak werden daarbij goed bedacht.

De 'Helmichs', de laatste Heren van Baak, hebben zich ook ingezet voor de economische vooruitgang van de Baakse boeren. Zij hoorden bij de oprichters en promoters van de "Coöperatieve Aan- en Verkoopvereniging Steenderen en Drempt" (1897) en ook van de "Boerenleenbank" (1990).

Samenvattend kunnen we, dunkt me zeggen, dat de Hoven en Havezathen in Baak een vrij grote en overwegend gunstige invloed hebben gehad op de Baakse samenleving. Daarbij hebben vooral de Hof te Baak en Huize Baak verreweg de grootste invloed gehad.

1996... STEENDEREN DUIZEND JAAR!

Voor we het weten, bestaat het dorp Steenderen 1000 jaar, want in 1996 is het zover... Bestuur en redactie zullen in kontakt treden met de gemeente Steenderen wij vragen onze leden mee te denken omtrent naderende feestelijkheden.

Er zal vast wel een dorpscommissie 'duizend jaar Steenderen' gevormd worden, ook in het verenigingsleven/VVV/muziek/kerken/gemeente etc zal men zich over het feestjaar moeten gaan buigen. Een 'schot voor de boeg van de HVS', leden... laat Uw gedachten eens creatief te werk gaan en kom ermee voor de dag. Uw bestuur heeft een open oor!

OUWE ZOOL...

met karakter en wel iedere zaterdag en zondag kunt U terecht bij de antiek- en rommelmarkt van Joop Sangers aan de Bronkhorsterweg nr. 40 (zandpad in). Interesse om een oud grenen meubel aan te schaffen..? bel Joop, 05755 - 1672

ZWERFSTEEN...

Het bestuur -m.n. de penningmeester!- en het redactieteam van ons orgaan hebben rond de tafel gezeten, hoe deze uitgaven in de toekomst voort te zetten. Wij hebben een luxe uitgave van een verenigingsorgaan en zie het ook als een visitekaartje naar thans rond de 250 leden en... er is nog steeds groei! Een historische vereniging heeft m.n. tot doelstelling, unieke documentaires op schrift uit te brengen en het bestuur meent, dat wij toch moeten proberen dit nivo te handhaven. Zij heeft besloten jaartijds drie Zwerfstenen uit te geven en U zult begrijpen, dat de najaars- en wintermaanden natuurlijk bij uitstek geschikt zijn. Vergeet niet, ondanks een bijzondere sponsoring kost iedere Zwerfsteen toch al gauw tussen de twee en drie Rijksdaalders per stuk!

GEVRAAGD...

De redactie vraagt een vrijwilliger, in bezit van een 'moderne PC' en bereid is de vele kopij drukklaar op 'schijf' te verwerken en aan te leveren voor de drukker. Is er binnen onze gelederen een computer liefhebber, over vrije tijd beschikkend, of een VUT-ter, die deze taak op zich wil nemen? Neem aub contact op met de sekretaris. Ook buiten onze kring zoeken wij een kandidaat! Zegt het voort...

LOOPGRAVEN VOOR DE VIJAND

De redactie heeft besloten, dit stuk van de activiteiten langs de IJssel -1944- definitief volgend jaar, vijftig jaar na dato te publiceren. Dit in verband met de grote stapel kopij, in deze Zwerfsteen geplaatst. Wij vragen Uw begrip.

AOLBERT VAN 'D MÖLDER, SCHRIF OAVER: 'D EMMER

De Emmer ken ik uit mijn kinderjaren rond 1950 als een grondgebied waar je alleen kon komen via de thans verdwenen Emmerbrug over de beek bij de Bronkhorstermolen. Voor de Spaensweerdbrug ging je rechts langs de beek dan over de brug en je was in De Emmer. Een smalle klinkerweg, met bulten en gaten eindigde bij de boerderij Groot Emmer van Jo Uenk.

In die tijd ging ik met de buurman "Willem van de Bulte" beesten kijken in de Kaswei van Dina ten Holt, eigenlijk de Wed. Roordink, ze was gehuwd geweest met Evert Roordink van de Watermölle, waar ze samen boerden. Naderhand is daar een zuster van Evert op getrouwd met J. Uenk. Er wonen nog steeds Uenks op de Watermölle.

De Watermölle is lang in handen geweest van de Markvoorts-familie.

In 1832 staat in die omgeving geen bebouwing en is de grond van J. Breukink dezelfde als die in 1832 eigenaar of vruchtgebruiker was van Broekhuizen ook wel genoemd Emmerhuizen, inmiddels afgebroken en laatst bewoond door de Fam. Remmelink.

De Watermölle had als openbare weg de weg van Steenderen naar Olburgen/Rha, zoals dat nu nog het geval is.

Aan de Emmerweg stonden toentertijd 5 boerderijen, te weten; Tichelwerk, Kleine Emmer Bornhofgoed, Kleine Emmer Breukinkgoed, Broekhuizen of Emmerhuizen (verdwenen) en de Grote Emmer.

Tegenwoordig staat er de moderne boerderij van de laatste jaren, genaamd de Hogendijkmaat waar de gebr. Schut een veeteelt bedrijf uitoefenen.

Tichelwerk.

Tichelwerk is een oude benaming voor steenfabriek. De oude bebouwing stond ongeveer aan de IJssel. In de registers van de Nederduits Gereformeerde Kerk van Steenderen komt in 1745 Tichelwerk voor als daar iemand komt te overlijden.

De Harteminks kwamen op Tichelwerk in 1813-1814 als pachters van de plaats die lang aan het Burger Weeshuis te Zutphen heeft toebehoort. In 1931 werd een nieuwe boerderij gebouwd op een terp voor het hoge water op de huidige plek. Op 23 maart 1932 was de bouw voltooid en kon de familie verhuizen. De huidige Hendrik Jan Hartemink, geb. 1923, kan zich dat nog goed herinneren. Voor de Harteminks zaten vissers, die de IJssel bevisten op Tichelwerk. In het verleden ca. 1840 is een stuk grondgebied met de steenoven afgesplitst van de Grote Emmer.

In het verleden hoorde de gehele Emmer, onder Huijs te weerde dat aan de van Steenre familie behoorde, voor zover bekend sinds 1290.

Door een huwelijk van de Heer Uut de Weerde met een zuster van Hendrik van Middachten ging van Steenre zich Middachten noemen. In 1363 werd Evert van Steenre, Heer van Middachten en voegde de bezittingen Het Hof Eijmer of Emer / Groot Emmer en de resterende bezittingen aan de Steenderense kant toe aan dat van Middachten.

In die tijd liep de kerspel(gemeente)grens van Steenderen en Brummen tussen Huis te Weerde en de Grote Emmer.

De Grote Emmer.

De huidige bebouwing is ca. 125 jaar oud en een herbouw op dezelfde plaats als de afgebrande voorganger.

De vierde generatie Uenk woont hier in afwachting

van de opvolging door de vijfde, dus ca. 150 jaar. In 1968 kochten ze de hoeve met wat grond van Bornhof die veel grondbezit en boerderijen in de gemeente had sinds honderden jaren.

Groot Emmer wordt door Anthonus van Middachten verpand aan Johan Goldstein voor

f 1000,- omdat Middachten moest bijspringen in de oorlog die Karel van Gelre voerde. Johan Goldstein was Ritmeester bij van Gelre en verdiende dus geld. Een dochter uit het 2e huwelijk van Anthonus loste het pand op Groot Emmer weer in terwijl haar broer Hendrik voor 500 goudgulden het Huijs te Weerde kocht 1510-1551.

In 1569 werd door erf scheiding Groot Emmer vererft aan een der drie dochters. In 1647 moet voor de Grote Emmer aan verponding - een soort onroerend goedbelasting - betaalt worden inclusief landerijen 1333 gulden en 5 stuivers, betaalt door Jan Kreijvenger. Voor de Kleine Emmer moet de Heer van Middachten 631 gulden en 10 stuivers neertellen, voor Broeckhuizens guet Jr. van Stockhem 1360 gulden en 5 stuivers. De Grote Emmer had 421/2 mulder gesacy-land waeronder 8 mulder slecht savich landt. Die 341/2 mtr. op de helfte die 8 margen op de swaere garve. De tiende bij de eiggenaer vooruit.

? Weijdeland met de binnen Rijsweerden 44 koeweijdens, waeronder 10 koeweijdens slecht landt. enz. Zowel de Grote als de Kleine Emmer waren allodiale goederen, leenroerig aan Kell.

De Verpondings Registers van 1760-1785 omschrijven het Bornhoffgoed Grote Emmer, met bouman Harmen Otten Geerligs, de Rentmeester Heijting, de Pondschatting wordt gesteld op 195 gulden.

Volgens de nalatenschap van Everdina Jac. Wilhelmina vorstin van Anholt krijgen de vier kinderen een deel van de erfenis, de Grote Emmer wordt toebedeeld aan de Provisorie van Bornhof te Zutphen op 30 Julij 1679, volgens accord met Prof. Dr. theol. Henricus Velthoen te Keulen.

Volgens overlevering waren voor de Uenks de bewoners en pachters de fam. Wijers, voorouders van de Wijers familie die nu nog aan de Dorpsstraat wonen. In vroeger tijden hadden de Wijers veel bezit aan de Dorpsstraat, zo vertellen ons de eerste kadastrale kaarten van 1832.

De Kleine Emmer.

De boerderijen van de familie Meyerman voorheen Garritsen en van de familie Zadelhoff, die de plaats in 1988 van B. Breukink kochten, worden beide Kleine Emmer genoemd. De boerderijen van Meyerman-Garritsen was een Bornhoffgoed. In de lijst van 1806 was dit het geval. Het is mij niet bekend wanneer dit bezit in handen van Bornhof is gekomen.

Voor zover is na te gaan hadden de Heren van Baak ook grote percelen die onder de Kleine Emmer hoorden, door aankoop in hun bezit. De juiste constructie is mij nog niet duidelijk, het huis en hof wordt niet als zodanig omschreven.

Aan de hand van de beschrijvingen van de Verpondings Registers van 1760-1785 concluderen we dat tot 1773 de Kleine Emmer een geheel was.

De vorst van Swartzenborg is dan eigenaar en Jan Pelgrum bouman, modo Hr. van de Heijden.

Sophia Everdina vorstin van Anholt verkoopt op 27 oktober 1773 aan Joh.Ev. van der Heijden, Heer van Baak. Sophia Everdina van Anholt was gehuwd met de vorst Christiaan Schwarzburg en Sonderhauzen, die familie banden hadden met Hessen.

In 1774 wordt de Kleine Emmer verdeeld. Tot dan had Rentmeester Teenck de verpondingen betaalt, daarna Jan Breukink, die dan pachter wordt. In 1783 koopt Berent Breukink de boerderij. Voordien had hij al enig land aangekocht o.a. de Rammelweert.

Het zou best kunnen dat de Heren van Baak, na aankoop en verkoop van gronden, op hun percelen een boerderij hebben gebouwd. Over Bornhof wordt in de Verp.Reg. 1760-1785 niet geschreven, in 1806 is dit wel het geval.

De Leenregisters van Kleef geven ons de vermelding dat Berent Breukink op 28 October 1790 voor zijn vrouw Joh. Warendina Markvoort de bepaling maakt dat zij zijn leenvolgstster zal zijn (zie de Watermölle). Berent Breukink is beleend op 8 augustus 1787, huwelijks voorwaarden van 8 Juli 1789 met toestemming van de Leenkamer, 26 mei 1790.

Berent wordt dus leenman van de hertog van Kleef, Koning van Pruisen. Persoonlijk of via een gemachtigde, moest hij de leeneend afleggen in 1784. Na overlijden van de Hertog-Koning in 1786, moest een nieuwe eed afgelegd worden aan de nieuwe leenheer Frederik Wilten. Berent machtigde de hofraad van Oven, voordien was Teenck gemachtigde namens hem. De Breukinks waren voordien al woonachtig in de Emmer. Het Broeckhuijzensgoet, de naast gelegen boerderij die nu is gesloopt wordt in de Verp. Reg. steeds genoemd met eigenaar de Heer Wintgens en pachter Jan Breukink. In de lijst van Rasch 1806 wordt het zelfs Erve Breuking genoemd. Naast de naam Broeckhuizen komt ook de benaming Emmerhuizen voor, voor dezelfde boerderij. In de Leenregisters van Limburg Stirum No.82 vinden we dat Ymmengreet 1438. Broeckhuizen komt van de toenmalige bewoner Wilhelm van Broeckhuessen 1555, deze was hulder van zijn moeder Bathe van Broeckhuessen, zij was gehuwd met Claws Tengnagel, zoon van Yde Tengels en Aernt in der Emer.

- wordt vervolgd -

VOLGENDE ZWERFSTEEN...

Voor we het weten staat de feestmaand voor de deur en het lijkt ons dan ook verstandig pas in januari 1994 een volgend exemplaar uit te geven. Vandaar dan ook een extra 'dik' exemplaar in Uw bus.

Heeft U kopij voor een volgend nummer, lever dat dan in bij een bestuurs- of redaktielid en wel voor 31 dec 1993.

Mogen wij U beleefd verzoeken Uw contributie voor het jaar 1994, f. 25,- voor individuele leden en f. 35,- voor echtparen/samenwonenden te voldoen op onze bankrekening bij de NMS

te Steenderen. Namens de penningmeester hartelijke dank! en allen wensen wij een fijne feestmaand en zien U graag bij onze komende verenigingsactiviteiten.

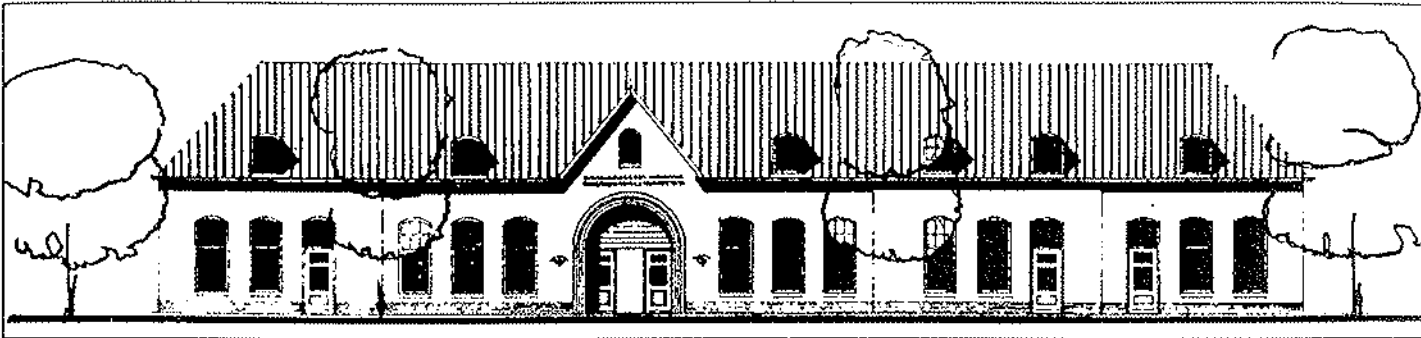
LAATSTE NIEUWS... RK-SCHOOLGEBOUW TE BAAK WORDT NIET GESLOOPT

Dinsdag 19 oktober 93 verklaarden burgemeester en wethouders van de gemeente Steenderen, dat het historisch schoolgebouw uit 1920 van de vm. RK-school te Baak niet tegen de vlakte gaat. De grote aktie vanuit de gemeenschap te Baak -immers 90+% van de inwoners is voor behoud!- heeft hiertoe bijgedragen.

Thans is ons lid en restauratie-architect Wim Boerman BNA druk achter zijn tekentafel en de eerste schetsen voor vijf prachtige woningen, in het complex -zie tekening - zijn bestudeerd door gemeenteraad, zo ook de aannemerswereld. Groot enthousiastme, want komen "Cost en Beat" tot een evenwicht, dan is het rond!

De Baakse samenleving krijgt een eerste kans in dit unieke complex een woning te kopen en ook het huidige rentepeil geeft de burger moed.. Na de bouwvakantie 1994 kan de verhuishwagen voorrijden?

(Verdere informatie in de Achtste Steen)

drukkerij

**van
der Meer** b.v.

advies, layout en ontwerp
prepress
alle handelsdrukwerk
vierkleuren drukwerk
folders en brochures
kettingformulieren

Gerritsenweg 13, postbus 211
7200 AE Zutphen
Telefoon 05750-17618
Telefax 05750-18742